

Back to the basics?

Bespreking van: Zicht op
kwaliteit, Evaluatie van het
basisonderwijs.

Eindrapport*

W. K. B. Hofstee, Rijksuniversiteit Groningen

Met de titel 'Zicht op kwaliteit' heeft de commissie Evaluatie Basisonderwijs - voorgezeten door inspecteur-generaal A.C.J. Stekelenburg, en met als leden de hoogleraren Creemers, Eldering, Van der Leij, Van der Linden en Scheerens - uitdrukking willen geven aan kernaspecten van haar opdracht. Het verdient aanbeveling zulks in voorkomende gevallen dan ook inderdaad te doen, in plaats van nietszeggende titels als deze te bezigen.

De Commissie moest de kwaliteit van het basisonderwijs beoordelen en aanbevelingen doen met het oog op verbetering (in de toekomst, staat daar nog bij). Blijkbaar stond dus van tevoren vast dat er iets verbeterd moest worden, alleen was nog niet duidelijk wát. Welnu, de commissie stelt vast dat met name de produktieve taalvaardigheden, schrijven (stellen) en spreken, en onderdelen van het begrijpend lezen 'sterk verbeterd kunnen worden'; voorts, dat er te veel kerndoelen zijn om gerealiseerd te kunnen worden, en dat de onderwijskundige kwaliteit van het aanbod te wensen overlaat. Op het cultuurfilosofische vlak constateert de Commissie dat er 'te weinig sprake is van een meer [dan wat? WKBH] opbrengstgerichte cultuur'; ook op dat vlak ligt de vaststelling dat de overheid de veranderingscapaciteit van de scholen heeft overschat - een

zinswending die doorgaans wordt gereserveerd voor gevallen waarin men een vernietigende uitspraak, in casu over de scholen, wil doen.

De aanbevelingen van de Commissie betreffen in de eerste plaats een inperking van het onderwijsaanbod. Hiermee wordt niet bedoeld een inperking van het onderwijsaanbod, maar concentratie op basisdoelstellingen (op het gebied van taal en rekenen). Ter geruststelling van degenen die zich bezorgd afvragen waar de rest dan blijft, komt de Commissie met een stukje newspeak dat zijn weerga zelfs in Den Haag niet kent: muziek en zo vallen onder 'kerndoelen naar keuze'. Voor wie hier al immunen voor mocht zijn: de uitdrukking bevat een flagrante contradictio in terminis, bedoeld om de waarheid te verhullen. Ik stel in het voorbijaan vast dat de verloederding van de taal en de corruptie van de logica hun oorsprong vinden in Den Haag en omstreken, in plaats van in het basisonderwijs.

Verder moet er meer geld komen, in de eerste plaats conform de kleermakerslogica dat onderwijs-op-maat duurder is dan confectieonderwijs, en in de tweede plaats (al voordat je het rapport hebt gezien, denk je 'wanneer zou dat nou komen') ter versterking van het Management. Tot Den Haag is in de loop van de jaren negentig doorgedrongen dat, als je een wet aanneemt, dat nog niet betekent dat die conform de bedoelingen (overigens: wiens bedoelingen?) wordt uitgevoerd. De enige 'oplossing' die de bestuurders daar totnutoe voor hebben bedacht is het parachuteren van managers op de lagere niveaus. Dat mes snijdt naar twee kanten, want tegelijk hou je daarmee een categorie actieveelingen van de straat die anders lastig zouden kunnen worden.

Commentaar

De vraag is wat maatregelen vermogen. Een navrant voorbeeld is vervat in de paragraaf 'Zittenblijven' op p. 25/6 van het Rapport: "Het basisonderwijs was onder meer bedoeld om het systeem van jaarklassen, gekoppeld aan leerstof, te doorbreken. Zo zouden leerlingen de kans krijgen zich naar eigen aanleg en tempo te ontwikkelen. Impliciet zou dit het einde moeten betekenen van het doubleren van leerlingen. Vanaf 1985 verzamelt het Centraal Bu

* Commissie Evaluatie Basisonderwijs (1994). *Zicht op kwaliteit. Evaluatie van het basisonderwijs. Eindrapport*. Den Haag: Inspectie van het Onderwijs. Leiden: Distributiecentrum DOP, ISBN 90346 28 884.

reau voor de Statistiek (CBS) dan ook [sic!] geen gegevens meer over het zittenblijven”.

Uit latere steekproeven blijkt dat nog steeds 10 à 20 procent van de leerlingen een of meer keren blijft zitten, meestal in groep 3 en 4, maar zelfs in groep 1 en 2 ('kleutergroepverlenging'). Alleen al door dit gegeven boven water te halen heeft de Commissie haar bestaan gerechtvaardigd. Want je vraagt je als staatsburger in gemoede af wat dit eigenlijk voor fratsen zijn. Zo weet ik er nog wel een paar: we voeren een wet in die aan alle ziekteverzuim een einde moet maken, en om zeker te zijn van dat resultaat, houden we op dat verzuim te registreren. Probleem opgelost. Zelfde met misdaad, oorlog en armoede. Nog het schandelijkst hieraan is dat het CBS, oppervlakkig gezien een onafhankelijke en fatsoenlijke instantie, zich voor dit karretje van symboolbeleid blijkt te hebben laten spannen. Interessant zou zijn te weten of gegevensvergaring na 1985 het CBS door een of andere ambtenaar verboden is, of dat de CBS'sers zelf zo naïef waren te geloven dat er niet meer zou worden gedoubleerd. Als ergens een parlementaire enquête op zijn plaats zou zijn, dan is dat hier.

Ook inhoudelijk gesproken is het voorbeeld natuurlijk interessant. Misschien hebben we hier namelijk van doen met een mechanisme (doubleren) dat in een behoefte voorziet en uit dien hoofde niet met een pennestreek uit de wereld is te helpen. 'Ontwikkeling naar eigen aanleg en tempo' betekent in gewoon Nederlands dat sommige leerlingen vertraging oplopen (andere zouden sneller kunnen, maar dat gebeurt nu ook). Het eindresultaat is met andere woorden globaal hetzelfde als in het jaarklassensysteem. Alleen, onderwijs-op-maat is aanzienlijk duurder; het vergt ofwel meer leerkrachten of - in de praktijk - meer inspanning van de leerkracht. Een rationele kosten-batenanalyse valt dus waarschijnlijk negatief uit. Leraren bewaken die, en trekken hun consequenties. Als men, om ideologische redenen, van het zittenblijven af wil dan kan dat, maar dan moet achter iedere leerling een leraar of achter iedere leraar een politie-agent (manager) worden gezet.

Behalve aan processen binnen de school, is het onderwijs ook onderhevig aan macrosociale processen. Een illustratie is dat de onderwijsstijd gestaag daalt. We leven in een luxe-

maatschappij, en ondanks voortdurend gemekker over bezuinigingen voelt iedereen dat haarfijn aan, ook de leerling. Theoretisch is het mogelijk dat iedere volwassene, ook de leraar, minder werkt en de leerlingen juist meer, maar in de praktijk gaat dat zo niet. En aangezien het Rapport sterk stoelt op de 'time-on-task' filosofie (hoe meer effectieve uren per leerling, hoe groter het leereffect), rijst hier een fundamenteel dilemma. De Commissie stelt voor dat er dan maar vakken vervallen ('kerndoelen naar keuze'), maar het is de vraag of die oplossing in de praktijk werkt. Het feitelijk curriculum komt ad hoc tot stand, in reactie op hetgeen de doorsnee leerling nodig lijkt te hebben; of, zo men wil, in concrete interactie tussen leraar en klas, tegen de achtergrond van de maatschappelijke situatie van het moment. Onderwijs in het Engels bijvoorbeeld heeft vaste voet gekregen in het hedendaags basisonderwijs, waarschijnlijk onder invloed van het feit dat in Nederland Amerikaanse TV-series alleen worden ondertiteld.

Voorspelling

Het Rapport heeft de stijl van een beleidsnota, niet van een evaluatie. Een evaluatie mondt uit in conclusies en voorwaardelijke voorspellingen, het Rapport daarentegen in aanbevelingen. Men kan die natuurlijk lezen als voorspellingen. Dan staat er: als de overheid dat-en-dat doet, gaan de PPON-resultaten omhoog. Wie weet is dat ook echt de bedoeling. In dat geval wil ik wel even 'for the record' voorspellen dat over zo'n tien jaar, ook als alle aanbevelingen worden opgevolgd, het peil niet zal blijken te zijn gestegen. Zoals uit het bovenstaande blijkt, baseer ik die voorspelling op de overweging dat processen in de klas en in de samenleving dat peil bepalen, en dat maatregelen er een te verwaarlozen invloed op hebben. Wat zeker het geval zal zijn, is dat het basisonderwijs duurder zal zijn geworden, zoals alles mooier en duurder wordt. Ik voorspel dus met andere woorden een negatieve kosten-effectiviteit.

Dat is natuurlijk niet erg. Bij het opsoeperen van het nationaal inkomen moet het onderwijs blijven concurreren, want anders verliest het zijn status en raakt het uit dien hoofde in verval. Het kan zelfs schadelijk zijn over zulke dingen

hardop te praten. Per saldo moet dus misschien de Commissie worden geprezen voor het feit dat ze dat ook niet doet, en zich aan voorspelling niet waagt.

Auteur

W. K. B. Hofstee is als hoogleraar verbonden aan de Vakgroep Psychologie van de Rijksuniversiteit Groningen

Adres: Grote Kruisstraat 2/1, 9712 TS Groningen.